

تفسیر قرآن ناطق

(دیدگاههای تفسیری امیرالمومنین امام علی(ع) در نهج البلاغه)

دکتر محمد رمضان پور

استادیار دانشگاه پیام نور مشهد

سرشناسه	رمضان پور، محمد ۱۳۴۱
عنوان و نام پدیدآورنده	تفسیر قرآن ناطق، دیدگاههای تفسیری امیرالمومنین امام علی (ع) در نهج البلاغه/محمد رمضان پور
مشخصات نشر	مشهد: آترین، ۱۳۹۱
مشخصات ظاهری	۴۵۵ صفحه
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۹۲۷۱۳-۴-۴
صفحهیت فهرست نویسی	فیبا
یادداشت	کتابنامه
عنوان دیگر	دیدگاههای تفسیری امیرالمومنین امام علی (ع) در نهج البلاغه
موضوع	علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق، نظریه درباره قرآن
موضوع	علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق، نهج البلاغه، جنبه های قرآنی
رده بندی کنگره	۳۹۱ ۷۵/۴۱ BP۳۸۱/۰
رده بندی دیویی	۲۹۷/۹۵۱۵
شماره کتابشناسی ملی	۲۶۶۳۳۹۴

مؤلف	محمد رمضان پور
ویراستار علمی	رحیمی، محسن
نویت چاپ	اول
طرح جلد	هنر خلاق ماموت
شمارگان	۱۰۰۰ نسخه
انتشارات	آترین
نشانی ناشر	مشهد، ص. پ. ۳۸۴-۹۱۷۷۷
تلفن	۰۵۱۱۸۴۰۵۹۴۳
قیمت	۱۰۰۰۰ تومان
پست الکترونیک مؤلف	mohammad.ramezanpoor@gmail.com

فهرست

۱۱	پیشگفتار
۱۳	مقدمه
۲۱	دیدگاهها و اشارات تفسیری امیرالمومنین علی (ع) در نهج البلاغه
۲۲	سوره الفاتحه
۳۲	سوره البقره
۵۲	سوره آل عمران
۶۶	سوره النساء
۸۵	سوره المائده
۹۴	سوره الانعام
۱۰۴	سوره الاعراف
۱۱۶	سوره الانفال
۱۲۱	سوره التوبه
۱۲۵	سوره یونس

١٣٣	سوره هود
١٤٠	سوره يوسف
١٤٢	سوره الرعد
١٥٠	سوره ابراهيم
١٦٢	سوره الحج
١٧٣	سوره النحل
١٨٦	سوره الاسراء
١٩٣	سوره الكهف
٢٠٠	سوره طه
٢١٤	سوره الانبياء
٢٢٣	سوره الحج
٢٢٦	سوره المومنون
٢٣٣	سوره التور
٢٤١	سوره الفرقان
٢٤٢	سوره الشعراء
٢٤٧	سوره القصص
٢٤٩	سوره العنكبوت

٢٥١	سوره لقمان
٢٥٤	سوره السجده
٢٥٥	سوره الاحزاب
٢٦٩	سوره سبا
٢٧٥	سوره فاطر
٢٨٢	سوره يس
٢٨٨	سوره الصافات
٢٩٠	سوره ص
٣٠٥	سوره الزمر
٣٠٩	سوره غافر
٣١٥	سوره فصلت
٣٢٤	سوره الشورى
٣٢٦	سوره الزخرف
٣٢٨	سوره الدخان
٣٣٢	سوره الجاثيه
٣٣٣	سوره الاحقاف
٣٣٧	سوره محمد

٣٤١	سوره الفتح
٣٤٨	سوره ق
٣٤٩	سوره الذاریات
٣٥٠	سوره الطور
٣٥٦	سوره القمر
٣٥٧	سوره الحديد
٣٧٠	سوره المجادلہ
٣٧٣	سوره الحشر
٣٧٥	سوره الممتحنہ
٣٨٠	سوره الصف
٣٨١	سوره الجمعہ
٣٨٤	سوره المنافقون
٣٨٧	سوره التطلاق
٣٩١	سوره التحريم
٣٩٢	سوره الملک
٣٩٣	سوره المعارج
٣٩٤	سوره نوح

٣٩٦	سوره المزمل
٣٩٧	سوره المدثر
٤٠٠	سوره المرسلات
٤٠٣	سوره النازعات
٤٠٥	سوره التكويد
٤٠٦	سوره الانفطار
٤١١	سوره الطارق
٤١٢	سوره التكاثر
٤١٨	سوره الاخلاص
٤٢٦	سوره الفلق
٤٢٧	منابع

پیشگفتار

قرآن کریم آخرین کتاب آسمانی، معجزه جاویدان آخرین پیامبر رحمت حضرت محمد بن عبدالله (صلی الله علیه و آله و سلم) است که خداوند بزرگ برای هدایت انسان نازل نموده است. تاکنون تفسیرهای گوناگونی بر این کتاب آسمانی نگاشته شده و از دیدگاه‌های مختلفی بررسی و تفسیر شده است. هر چه بر این کتاب آسمانی بیشتر پرداخته شود، زوایای تازه‌تر، روشن و موجب پرتوافشانی بیشتر خواهد گشت.

می‌توان ادعا کرد که پس از پیامبر خاتم (صلی الله علیه و آله و سلم) که قرآن بر قلب او نازل شده است کسی که از همه بیشتر به پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) و قرآن نزدیک‌تر بود شخصی جز امام علی بن ابی‌طالب مولی‌الموحدین (علیه السلام) نبوده است. از کودکی در خانه حضرت رسول (صلی الله علیه و آله و سلم) با پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) بزرگ شده است و تا آخرین لحظه در کنار پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) و قرآن زندگی کرده است.

سخنان امام علی (علیه السلام) در مورد قرآن کریم فراوان است که امیدوارم در آینده به آن پرداخته شود. این جانب در یک مجموعه، سعی کرده‌ام که سخنان آن امام بزرگ را که تنها در کتاب نهج‌البلاغه آمده است و در مورد قرآن است، چه خود قرآن و چه جنبه‌های تفسیری قرآن، گرد آورم. قسمت اول آن، چندی قبل به نام "قرآن از دیدگاه امام علی (علیه السلام) در نهج‌البلاغه" چاپ شد و بر آن شدم تا دیدگاه‌های تفسیری امام علی (ع) را در نهج‌البلاغه به ترتیب سوره‌های قرآن گردآوری نمایم.

علی‌رغم آن که به قرآن زیاد پرداخته شده است اما پرداختن به دیدگاه تفسیری امام علی (ع) از قرآن، آن هم در نهج‌البلاغه کمتر توجه شده است و به عبارت دیگر، نهج‌البلاغه را از دیدگاه تفسیری و روشن استفاده امام علی (علیه السلام) از آیات قرآن کریم، مورد کنکاش قرار نگرفته است و این مجموعه، آغازی است برای پردازش دیدگاه‌های تفسیری مولا امام علی (علیه السلام)

که قرآن ناطق است؛ و بسیار اهمیت دارد که ببینیم ایشان چگونه آیات قرآن را در لابلای سخنان خود می‌آورند و چگونه مورد استشهداد قرار می‌دهند.

در خاتمه امیدوارم که در صورت هرگونه کاستی، خوانندگان محترم موارد را متذکر شوند تا در چاپ‌های بعدی، کاستی‌ها به حداقل برسد و از خداوند بزرگ سعادت برای خود و همه کسانی که به قرآن توجهی خاص داشته و دارند خواستارم؛ و آرزومندم که فرصت بیایم که بقیه عمر خویش را در جهت معرفی هر چه بیشتر دستورات رهایی‌بخش و نجات‌بخش قرآن کریم به جهانیان توفیق داشته باشم.

از همه کسانی که به گونه‌ای در این مجموعه همکاری داشته‌اند کمال تشکر را دارم و بر خود لازم می‌دانم از آقای دکتر مجید کبیریان (دکترای علوم قرآن و حدیث)، محسن دیمه‌کار (دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث)، علی مسروری (کارشناس ارشد مدرسی معارف اسلامی)، خانم معصومه قدیمی فروتنه (کارشناس ارشد زبان و ادبیات عرب) و خانم زرافشان مرادی (کارشناس الهیات) قدردانی نمایم.

محمد رمضان پور ۱۳۹۰ هـ.ش.

مقدمه

قرآن کریم از منظر امیرالمؤمنین علیه السلام

خطبه ۱ ص ۴۴ و ۴۵ القرآن والأحكام الشرعية
 كِتَاب رَبِّكُمْ فِيكُمْ مُبَيَّنًا خَلَالَهُ وَ حَرَامَهُ وَ فَرَائِضَهُ وَ فَضَائِلَهُ وَ نَاسِخَهُ وَ مَنْسُوخَهُ وَ رُخْصَهُ وَ عَزَائِمَهُ
 وَ خَاصَّةً وَ عَامَّةً وَ عِبْرَةً وَ امْتِنَانَةً وَ مَرْسَلَةً وَ مَخْذُودَةً وَ مُحْكَمَةً وَ مُتَشَابِهَةً مُفَسَّرًا مُجْمَلَةً وَ مُبَيَّنًا
 غَوَامِضُهُ بَيْنَ مَا خُوِذَ مِنْهَا عَلَى عِلْمِهِ وَ مَوْشَعٍ عَلَى الْعِبَادِ فِي جَهْلِهِ وَ بَيْنَ مُنْتَبِتٍ فِي الْكِتَابِ فَرَضُهُ وَ
 مَعْلُومٍ فِي السُّنَّةِ نَسْخُهُ وَ وَاجِبٍ فِي السُّنَّةِ اخْذُهُ وَ مَرْخُصٍ فِي الْكِتَابِ تَرْكُهُ وَ بَيْنَ وَاجِبٍ بِوَقْتِهِ وَ
 زَائِلٍ فِي مُسْتَقْبَلِهِ وَ مُبَايِنٍ بَيْنَ مَحَارِمِهِ مِنْ كَبِيرٍ أَوْغَدَ عَلَيْهِ نِيرَانَهُ أَوْ صَغِيرٍ أَرْضَاهُ غُفْرَانَهُ وَ بَيْنَ
 مَقْبُولٍ فِي آدَنَاءِ مَوْشَعٍ فِي أَقْصَاءِ.

ویژگی های قرآن و احکام اسلام

کتاب پروردگار میان شماست، که بیان کننده حلال و حرام، واجب و مستحب، ناسخ و منسوخ،
 مباح و ممنوع، خاص و عام، پندها و مثلها، مطلق و مقید، محکم و متشابه می باشد، عبارات
 مجمل خود را تفسیر، و نکات پیچیده خود را روشن می کند، از واجباتی که پیمان شناسایی آن
 را گرفت و مستحباتی که آگاهی از آنها لازم نیست.

قسمتی از احکام دینی در قرآن واجب شمرده شد که ناسخ آن در سنت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) آمده، و بعضی از آن، در سنت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) واجب شده که در کتاب خدا ترک آن مجاز بوده است.

بعضی از واجبات، وقت محدودی داشته که در آینده از بین رفته است. محرمات الهی از هم جدا می‌باشند، برخی از آن‌ها، گناهان بزرگ است که وعده آتش دارد و بعضی کوچک که وعده بخشش داده است و برخی از اعمال که اندک‌ش مقبول و در انجام بیشتر آن آزادند.

خطبه ۸۷ ص ۱۱۹ صفات القساق

وَ آخِرُ قَدْ تَسْتَقِي عَالِمًا وَ لَيْسَ بِهِ فَاقْتَنَسَ جَهَائِلَ مِنْ جَهَائِلٍ وَ اضْلَالٍ مِنْ ضَلَالٍ وَ نَصَبَ لِلنَّاسِ أَسْرَاكَ مِنْ خَبَائِلٍ غُرُورٍ وَ قَوْلٍ زُورٍ قَدْ حَمَلَ الْكِتَابَ عَلَى آرَائِهِ وَ عَطَفَ الْحَقَّ عَلَى أَهْوَائِهِ يُؤْمِنُ النَّاسَ مِنَ الْعُظَايِمِ وَ يَهْوُونَ كَيْبَ الْجَرَائِمِ يَقُولُ أَقْبُ عِنْدَ الشُّبُهَاتِ وَ فِيهَا وَقَعَ وَ يَقُولُ أُغْتَرِلُ الْبِدْعَ وَ بَيْنَهَا اضْطَلَجَ فَالْصُّورُ صُورَةُ إِنْسَانٍ وَ الْقَلْبُ قَلْبُ حَيَوَانٍ لَا يَعْرِفُ بَابَ الْهِنْدِيِّ فَيَتَّبِعُهُ وَ لَا بَابَ الْعَمَى فَيَصُدُّ عَنْهُ وَ ذَلِكَ مِيتَ الْأَحْيَاءِ.

وصف زشت‌ترین انسان «عالم نمایان»

و دیگری که او را دانشمند نامند اما از دانش بی‌بهره است، یک دسته از نادانی‌ها را از جمعی نادان فرا گرفته، و مطالب گمراه کننده را از گمراهان آموخته، و به هم بافته، و دام‌هایی از طناب‌های غرور و گفته‌های دروغین بر سر راه مردم افکنده، قرآن را بر امیال و خواسته‌های خود تطبیق می‌دهد، و حق را به هوس‌های خود تقصیر می‌کند. مردم را از گناهان بزرگ ایمن می‌سازد، و جرائم بزرگ را سبک جلوه می‌دهد. ادعا می‌کند از ارتکاب شبهات پرهیز دارد اما در آن‌ها غوطه می‌خورد.

او می‌گوید: از بدعت‌ها دورم، ولی در آن‌ها غرق شده است. چهره ظاهر از چهره انسان، و قلبش قلب حیوان درنده است، راه هدایت را نمی‌شناسد که از آن سو برود، و راه خطا و باطل را نمی‌داند که از آن پرهیزد. پس مرده‌ای است در میان زندگان.

خطبه ۱۱۰ ص ۱۶۴ فضل القرآن

وَ تَعَلَّمُوا الْقُرْآنَ فَإِنَّهُ أَحْسَنُ الْحَدِيثِ وَ تَفَقَّهُوا فِيهِ فَإِنَّهُ رُبِيعُ الْقُلُوبِ وَ اسْتَشْفُوا بِنُورِهِ فَإِنَّهُ شِفَاءُ الصُّدُورِ وَ أَحْسَنُوا تِلَاوَتَهُ فَإِنَّهُ أَنْفَعُ الْقَصَصِ وَ إِنَّ الْعَالِمَ الْعَامِلَ بِغَيْرِ عِلْمِهِ كَالْجَاهِلِ الْخَائِرِ الَّذِي لَا يَسْتَفِيقُ مِنْ جَهْلِهِ بَلِ الْحُجَّةُ عَلَيْهِ أَكْثَرُ وَ الْحَسْرَةُ لَهُ أَزْمَ وَ هُوَ عِنْدَ اللَّهِ الْيَوْمَ

ارزش قرآن

و قرآن را بیاموزید، که بهترین گفتار است، و آن را نیک بفهمید که بهار دل‌هاست. از نور آن شفا و بهبودی خواهید که شفای سینه‌های بیمار است، و قرآن را نیکو تلاوت کنید که سود بخش‌ترین داستان‌هاست، زیرا عالمی که به غیر علم خود عمل کند، چونان جاهل سرگردانی است که از بیماری نادانی شفا نخواهد گرفت، بلکه حجت بر او قوی‌تر و حسرت و اندوه بر او استوارتر و در پیش‌گاه خدا سزاوارتر به نکوهش است.

خطبه ۱۳۳ ص ۱۹۱

و كِتَابَ اللَّهِ نَبِيَّنَ أَظْهَرَ كَرَمَ لَطِيقِ لَا يَلْقَى لِسَانُهُ وَ بَيِّنَتْ لَنَا تَهْدِيْمَ أَرْكَانِهِ وَ عِزًّا لَنَا تَهْرَمُ أَعْوَانُهُ.
کتاب خدا، قرآن، در میان شما سخن‌گویی است که هیچ‌گاه زبانش از حق‌گویی کند و خسته نمی‌شود، و همواره گویاست؛ خواه ای است که ستون‌های آن هرگز فرو نمی‌ریزد، و صاحب عزتی است که یارانش هرگز شکست ندارند.

خطبه ۱۳۳ ص ۱۹۲

كِتَابُ اللَّهِ تَنْصَرُونَ بِهِ وَ تَنْطَلِقُونَ بِهِ وَ تَسْمَعُونَ بِهِ وَ يَنْطَلِقُ بَعْضُهُ بِبَعْضٍ وَ يَشْهَدُ بَعْضُهُ عَلَى بَعْضٍ وَ لَا يَخْتَلِفُ فِي اللَّهِ وَ لَا يَخَالِفُ بِصَاحِبِهِ عَنِ اللَّهِ.
شناخت قرآن: این قرآن است که با آن می‌توانید راه حق را بگیرید و با آن سخن بگویید و به وسیله آن بشنوید. بعضی از قرآن از بعضی دیگر سخن می‌گوید و برخی بر برخی دیگر گواهی می‌دهد، آیاتش در شناساندن خدا اختلافی نداشته، و کسی را که همراهش شد از خدا جدا نمی‌سازد.

خطبه ۱۷۶ ص ۲۵۲ فضل القرآن

وَ اعْلَمُوا أَنَّ هَذَا الْقُرْآنَ هُوَ النَّاصِحُ الَّذِي لَا يَغُشُّ وَ الْهَادِي الَّذِي لَا يَضِلُّ وَ الْمُخَدِّثُ الَّذِي لَا يَكْذِبُ وَ مَا جَالَسَ هَذَا الْقُرْآنَ أَحَدٌ إِلَّا قَامَ عَنْهُ بِزِيَادَةٍ أَوْ نَقْصَانٍ زِيَادَةٌ فِي سَدَى أَوْ نَقْصَانٌ مِنْ غَمٍّ وَ اعْلَمُوا أَنَّهُ لَيْسَ عَلَى أَحَدٍ بَعْدَ الْقُرْآنِ مِنْ فَاةٍ وَ لَا بِأَحَدٍ قَبْلَ الْقُرْآنِ مِنْ عَنِي فَاسْتَشْفَوْهُ مِنْ أَدْوَانِكُمْ وَ اسْتَعِينُوا بِهِ عَلَى نَوَائِكُمْ فَإِنَّ فِيهِ شِفَاءَ مِنْ أَكْثَرِ الدَّاءِ وَ هُوَ الْكَفَرُ وَ النِّفَاقُ وَ الْغِي وَ الضَّلَالُ فَاسْأَلُوا اللَّهَ بِهِ وَ تَوَجَّهُوا إِلَيْهِ بِحُبِّهِ وَ لَا تَسْأَلُوا بِهِ خَلْقَهُ إِنَّهُ مَا تَوَجَّهَ الْعِبَادُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى بِمِثْلِهِ وَ اعْلَمُوا أَنَّهُ شَافِعٌ مُشَفَّعٌ وَ قَابِلٌ مُصَدَّقٌ وَ أَنَّهُ مَنْ سَمِعَ لَهُ الْقُرْآنَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَفَّعَ فِيهِ وَ مَنْ مَحَلَّ بِهِ الْقُرْآنَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ صَدَّقَ عَلَيْهِ فَإِنَّهُ يُنَادِي مُنَادٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَلَا إِنَّ كُلَّ حَارِثٍ مُبْتَلَى

فِي حَرْثِهِ وَ غَاقِبُهُ عَلَيْهِ غَيْرَ حَرْثِهِ الْقُرْآنَ فَكُونُوا مِنْ حَرْثِهِ وَ اتَّبَاعِهِ وَ اسْتَدْبُلُوهُ عَلَى رَبِّكُمْ وَ اسْتَنْصَحُوهُ عَلَى أَنْفُسِكُمْ وَ اتَّبِعُوا عَلَيْهِ آرَاءَكُمْ وَ اسْتَفِشُوا فِيهِ أَهْوَاءَكُمْ.

ویژگی‌های قرآن

آگاه باشید همانا این قرآن پنددهنده‌ای است که نمی‌فریبد، و هدایت‌کننده‌ای است که گمراه نمی‌سازد، و سخنگویی است که هرگز دروغ نمی‌گوید. کسی با قرآن همنشین نشد مگر آن که بر او افزود یا از او کاست، در هدایت او افزود و از کور دلی و گمراهی‌اش کاست.

آگاه باشید کسی با داشتن قرآن، نیازی ندارد و بدون قرآن بی‌نیاز نخواهد بود. پس درمان خود را از قرآن بخواهید، و در سختی‌ها از قرآن یاری بطلبید، که در قرآن درمان بزرگ‌ترین بیماری‌ها یعنی کفر و نفاق و سرکشی و گمراهی است، پس به وسیله قرآن خواسته‌های خود را از خدا بخواهید، و با دوستی قرآن به خدا روی آورید، و به وسیله قرآن از خلق خدا چیزی نخواهید، زیرا وسیله‌ای برای تقرب بندگان به خدا، بهتر از قرآن وجود ندارد.

آگاه باشید، که شفاعت قرآن پذیرفته، و سخنش تصدیق می‌گردد، آن کس که در قیامت، قرآن شفاعتش کند بخشوده می‌شود، و آن کس که قرآن از او شکایت کند محکوم است، در روز قیامت ندا دهنده‌ای بانگ می‌زند که آگاه باشید امروز هر کس گرفتار بذری است که کاشته و عملی است که انجام داده، جز اعمال مطبق با قرآن» پس شما در شمار عمل‌کنندگان به قرآن باشید، از قرآن پیروی کنید، با قرآن خدا را بشناسید، و خویشتن را با قرآن اندرز دهید، و رأی و نظر خود را برابر قرآن متهم کنید، و خواسته‌های خود را با قرآن نادرست بشمارید.

خطبه ۱۷۶ ص ۲۵۴ و ۲۵۵ القرآن

وَ إِنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ لَمْ يَعْظَ أَخْذًا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنَ فَإِنَّهُ حَبْلُ اللَّهِ الْحَصِينُ وَ سَنَبِيلُ الْأَمِينِ وَ فِيهِ رَبِيعُ الْقَلْبِ وَ يَنْبِيعُ الْعِلْمِ وَ مَا لِلْقَلْبِ جَلَاءٌ غَيْرُهُ مَعَ أَنَّهُ قَدْ دَهَمَ الْمُتَدَكِّبُونَ وَ بَقِيَ النَّاسُونَ أَوْ الْمُتَنَاسُونَ فَإِذَا رَأَيْتُمْ خَيْرًا فَأَعِينُوا عَلَيْهِ وَ إِذَا رَأَيْتُمْ شَرًّا فَادْهَبُوا عَنْهُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه و آله و سلم) كَانَ يَقُولُ يَا ابْنَ آدَمَ اْعْمَلِ الْخَيْرَ وَ دَعْ الشَّرَّ فَإِذَا أَتَتْ جَنَّةَ قَائِمَةٍ

ویژگی‌های قرآن و صفات آن

همانا خداوند سبحان کسی را به چیزی چون قرآن پند نداده است، که قرآن ریسمان استوار خدا، و وسیله ایمنی بخش است. در قرآن بهار دل، و چشمه‌های دانش است، برای قلب جلالی جز قرآن نتوان یافت، بخصوص در جامعه‌ای که بیدار دلان در گذشته و غافلان و تغافل‌کنندگان حضور دارند.

پس هر جا که نیکی دیدید یاری کنید، و هر گاه چیز بد و ناروایی مشاهده کردید دوری گزینید، زیرا پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله و سلم) همواره می‌فرمود: «ای فرزند آدم، کار نیک را انجام ده، و کار بد را واگذار، اگر چنین کنی در راه راست الهی قرار خواهی داشت».

خطبه ۱۸۳ ص ۲۶۵ - ۲۶۶ فضل القرآن

فَالْقُرْآنُ أَمْرٌ زَاجِرٌ وَ حَامٍ نَاطِقٌ حُجَّةُ اللَّهِ عَلَى خَلْقِهِ أَخَذَ عَلَيْهِ مِيثَاقَهُمْ وَ ارْتَهَنَ عَلَيْهِمْ أَنْفُسَهُمْ أَتَمَّ نُورَهُ وَ أَكْمَلَ بِهِ دِينَهُ وَ قَبِضَ نَبِيَّهٗ (صلی الله علیه و آله و سلم) وَ قَدْ فَرَّغَ إِلَى الْخَلْقِ مِنْ أَحْكَامِ الْهُدَى بِهِ فَغَطَّلُوا مِنْهُ سُبْحَانَهُ مَا عَظُمَ مِنْ نَفْسِهِ فَإِنَّهُ لَمْ يُخْفِرْ عَنْكُمْ شَيْئاً مِنْ دِينِهِ وَ لَمْ يَشْرِكْ شَيْئاً رِضِيَّةً أَوْ كَرِهَةً إِلَّا وَ جَعَلَ لَهُ عِلْماً بَادِئاً وَ آيَةً مُحْكَمَةً تَزَجُّرُ عَنْهُ أَوْ تَدْعُو إِلَيْهِ قِرْضَاهُ فِيمَا بَقِيَ وَاجِدٌ وَ سَخِطُهُ فِيمَا بَقِيَ وَاجِدٌ وَ اعْلَمُوا أَنَّهُ لَنْ يَرْضَى عَنْكُمْ بَشِيئَةً سَخِطَهُ عَلَى مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ وَ لَنْ يَسْخَطَ عَلَيْكُمْ بَشِيئَةً رِضِيَّةً مِثْلَ مَا كَانَ قَبْلَكُمْ وَ إِنَّمَا تَسِيرُونَ فِي أَثَرِ بَيِّنٍ وَ تَتَكَلَّمُونَ بِرَجْعِ قَوْلٍ قَدْ قَالَه الرِّجَالُ مِنْ قَبْلِكُمْ قَدْ كَفَاكُمْ مَثْوَنَةً دُنْيَاكُمْ وَ حَتَّكُمْ عَلَى الشُّكْرِ وَ افْتَرَضَ مِنَ الْإِسْبَتِكُمْ الذِّكْرَ.

ویژگی‌های قرآن

قرآن فرماندهی بازدارنده، و ساکتی گویا، و حجت خدا بر مخلوقات است. خداوند پیمان عمل کردن به قرآن را از بندگان گرفته، و آنان را در گرو دستوراتش قرار داده است. نورانیت قرآن را تمام، و دین خود را به وسیله آن کامل فرمود، و پیامبرش را همچای از جهان برد که از تبلیغ احکام قرآن فراغت یافته بود، پس خدا را آن گونه بزرگ بشمارید که خود بیان داشته است. خداوند چیزی از دینش را پنهان نکرده، و آن چه مورد رضایت یا خشم او بود و نگذاشته، جز آن که نشانه ای آشکار، و آیتی استوار برای آن قرار داده است که به سوی آن دعوت یا پرهیز داده شوند، پس خشنودی و خشم خدا در گذشته و حال یکسان است. بدانید همانا خداوند از شما خشنود نمی‌شود به کاری که بر گذشتگان خشم گرفته، و خشم نمی‌گیرد به کاری که بر گذشتگان خشنود بود. شما در راهی آشکار قدم بر می‌دارید. و سخن گذشتگان را تکرار می‌کنید، خداوند نیازمندی‌های دنیای شما را کفایت کرده و به شکرگزاری و ادارتان ساخت، و یاد خویش را بر زبان‌های شما لازم شمرد.

خطبه ۱۹۸ ص ۳۱۵ و ۳۱۶ القرآن الکریم

ثُمَّ أُنْزِلَ عَلَيْهِ الْكِتَابُ نُورًا لَا تَغْطِيهِ مَصَابِيحُهُ وَ سِرَاجًا لَا يَخْبُو تَوَقُّدُهُ وَ نَحْرًا لَا يُدْرِكُ قَعْرُهُ وَ مِنْهَا جَاءَ لَا يُضِلُّ نَهْجُهُ وَ شِعَاعًا لَا يُظْلِمُ ضَوْؤُهُ وَ قُرْقَانًا لَا يُخْمدُ بُرْهَانُهُ وَ بَيِّنَاتًا لَا تُهْدَمُ أَرْكَانُهُ وَ شِفَاءً لَا تُخْشَى اسْقَامُهُ وَ عِزًّا لَا تُهْزَمُ أَنْصَارُهُ وَ حَقًّا لَا تُخْذَلُ أَعْوَانُهُ فَهُوَ مَعْدِنُ الْإِيمَانِ وَ بَحْبُوحَتُهُ وَ يَنْبَیْعُ

الْعِلْمِ وَ بَحُورَةِ وَ رِيَاضِ الْعَدَالِ وَ غُذْرَاتِهِ وَ أَثَافِي الْإِسْلَامِ وَ بُنْيَانِهِ وَ أَوْدِيَةِ الْحَقِّ وَ غِيْطَانِهِ وَ بَحْرٍ لَا يَنْزِفُهُ الْمُسْتَنْزِفُونَ وَ عَيْونُ لَا يُنْضِيبُهَا الْمُنَاضِبُونَ وَ مَنَاهِلُ لَا يَفِيضُهَا الْوَارِدُونَ وَ مَنَازِلُ لَا يَنْصِلُ نَهْجَهَا الْمُسَافِرُونَ وَ أَغْلَامُ لَا يَغْمِي عَنْهَا السَّائِرُونَ وَ أَكَامُ لَا يَجُوزُ عَنْهَا الْقَاصِدُونَ جَعَلَهُ اللَّهُ رِيًّا لِبَطْشِ الْعُلَمَاءِ وَ رِيبًا لِقُلُوبِ الْفُقَهَاءِ وَ مَحَاجٍ لِبَطْرِ الصُّلَحَاءِ وَ دَوَاءَ لَيْسَ بَعْدَهُ دَاءٌ وَ نُورًا لَيْسَ مَعَهُ ظِلْمَةٌ وَ حَبْلًا وَثِيقًا غُرُوثُهُ وَ مَغْقَلًا مُنْبِعًا ذُرُوثُهُ وَ عِزًّا لِمَنْ تَوَلَّاهُ وَ سِلْمًا لِمَنْ دَخَلَهُ وَ هُدًى لِمَنْ اتَّبَعَهُ بِهِ وَ عِزًّا لِمَنْ انْتَحَلَهُ وَ بُرْهَانًا لِمَنْ تَكَلَّمَ بِهِ وَ شَاهِدًا لِمَنْ خَاصَمَ بِهِ وَ فُلْجًا لِمَنْ حَاجَّ بِهِ وَ خَاطِبًا لِمَنْ خَلَعَ وَ مَطْبِئَةً لِمَنْ أَغْمَلَهُ وَ آيَةً لِمَنْ تَوَسَّسَ وَ جَنَّةً لِمَنْ اسْتَلَامَ وَ عِلْمًا لِمَنْ وَغَى وَ خَدِينًا لِمَنْ رَوَى وَ حُكْمًا لِمَنْ قَضَى

ارزش ها و ویژگی های قرآن

سپس قرآن را بر او نازل فرمود: قرآن نوری است که خاموشی ندارد، چراغی است که درخشندگی آن زوال نپذیرد. دریایی است که ژرفای آن درک نشود، راهی است که رونده آن گمراه نگردد، شعله ای است که نور آن تاریک نشود، جدا کننده حق و باطلی است که درخشش برهانش خاموش نگردد، بنایی است که ستون های آن خراب نشود، شفا دهنده ای است که بیماری های وحشت انگیز را بزدايد. قدرتی است که یاورانش شکست ندارند، و حقی است که یاری کنندگانش مغلوب نشوند.

قرآن، معدن ایمان و اصل آن است، چشمه های دانش و دریاهای علوم است، سرچشمه عدالت، و نهر جاری دل است، پایه های اسلام و ستون های محکم آن است، نهرهای جاری زلال حقیقت، و سرزمین های آن است. دریایی است که تشنگان آن، آبش را تمام نتوانند کشید، و چشمه ای است که آبش کمی ندارد، محل برداشت آبی است که هر چه از آن بگیرند کاهش نمی یابد، منزلی است که مسافران راه آن را فراموش نخواهند کرد، و نشانه هایی است که روندگان از آن غفلت نمی کنند، کوهسار زیبایی است که از آن نمی گذرند.

خدا قرآن را فرو نشاننده عطش علمی دانشمندان، و باران بهاری برای قلب فقیهان، و راه گسترده و وسیع برای صالحان قرار داده است. قرآن دارویی است که با آن بیماری وجود ندارد، نوری است که با آن تاریکی یافت نمی شود، ریسمانی است که رشته های آن محکم، پناه گاهی است که قلّه آن بلند، و توان و قدرتی است برای آن که قرآن را برگزیند، محل امنی است برای هر کس که وارد آن شود، راهنمایی است تا از او پیروی کند، وسیله انجام وظیفه است برای آن که قرآن را راه و رسم خود قرار دهد، برهانی است بر آن کس که با آن سخن بگوید، عامل پیروزی است برای آن کس که با آن استدلال کند، نجات دهنده است برای آن کس که حافظ

آن باشد و به آن عمل کند، و راهبر آن که آن را به کار گیرد، و نشانه هدایت است برای آن کس که در او بنگرد، سپر نگه‌دارنده است برای آن کس که با آن خود را بپوشاند، و دانش کسی است که آن را به خاطر بسپارد، و حدیث کسی است که از آن روایت کند، و فرمان کسی است که با آن قضاوت کند.

خطبه ۱۴۷ ص ۲۰۴-۱۴۷ و من خطبه له (علیه السلام) الغایه من البعثة
فَبَيَّنْتَ اللَّهُ مُحَمَّدًا (صلى الله عليه و آله و سلم) بِالْحَقِّ لِيُخْرِجَ عِبَادَةَ مِنْ عِبَادَةِ الْأَوْتَانِ إِلَى عِبَادَتِهِ
وَمِنْ طَاعَةِ الشَّيْطَانِ إِلَى طَاعَةِ بَقَرَانِ قَدْ بَيَّنَّتهُ وَ أَحْكَمَتهُ لِيَعْلَمَ الْعِبَادُ رَهْمَهُمْ إِذْ جَهِلُوا وَ لِيَقْبُرُوا بِهِ
بَعْدَ إِذْ جَحَدُوا وَ لِيُثَبِّتُوا بِهِ إِذْ الْكَرُوهُ فَتَجَلَّى لَهُمْ سُبْحَانَهُ فِي كِتَابِهِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَكُونُوا رَأَوْهُ بِمَا
أَرَاهُمْ مِنْ قُدْرَتِهِ وَ خَوْفَهُمْ مِنْ مَطْلُوبِهِ وَ كَيْفَ مَحَقَّ مَنْ مَحَقَّ بِالْمَثَلَاتِ وَ اخْتَصَصَ مَنْ اخْتَصَصَ
بِالنَّقِمَاتِ

فلسفه بعثت پیامبر (صلى الله عليه و آله و سلم)
خداوند حضرت محمد (صلى الله عليه و آله و سلم) را به حق برانگیخت تا بندگان خود را از پرستش دروغین بت‌ها رهایی بخشیده به پرستش خود راهنمایی کند، و آنان را از پیروی شیطان نجات داده به اطاعت خود کشاند. یا فرانی که معنی آن را آشکار کرد و اساسش را استوار فرمود، تا بندگان عظمت و بزرگی خدا را بدانند که نمی‌دانستند، و به پروردگار، اعتراف کنند پس از انکارهای طولانی اعتراف کردند، و او را پس از آن که نسبت به خدا آشنایی نداشتند به درستی بشناسند. پس خدای سبحان در کتاب خود بی آن که او را بنگرند خود را به بندگان شناساند، و قدرت خود را به همه نمایاند، و از قهر خود ترسانند، و این‌که چگونه با کیفرها ملتی را که باید نابود کند از میان برداشت و آنان را چگونه با داس انتقام درو کرد.
حکمت ۳۱۳ ص ۵۳۰ وَ قَالَ (علیه السلام) وَ فِي الْقُرْآنِ نَبَأُ مَا قَبْلَكُمْ وَ خَبَرُ مَا بَعْدَكُمْ وَ حُكْمُ مَا بَيْنَكُمْ

جامعیت قرآن، در قرآن اخبار گذشتگان، و آیندگان، و احکام مورد نیاز زندگی‌تان وجود دارد.
نامه ۷۷ ص ۴۶۵ و من وصیه له (علیه السلام) لعبد الله بن العباس لما بعثه للاحتجاج علی

الخوارج
لَا تُخَاصِمُهُمْ بِالْقُرْآنِ فَإِنَّ الْقُرْآنَ حَمَلٌ ذُو وُجُوهِ تَقُولُ وَ يَقُولُونَ. وَ لَكِنْ حَاجِبُهُمْ بِالسُّنَنِ فَإِنَّهُمْ لَنْ يَجِدُوا عَنْهَا مَحِيصًا
(نامه به عبد الله بن عباس آن هنگام که او را در سال ۳۸ هجری برای گفتگو با خوارج فرستاد)

« روش مناظره با دشمن مسلمان به قرآن ». با خوارج به جدل مپرداز، زیرا قرآن دارای دیدگاه کلی بوده، و تفسیرهای گوناگونی دارد، تو چیزی می‌گویی، و آن‌ها چیز دیگر، لیکن با سنت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) با آنان به بحث و گفتگو مپرداز، که در برابر آن راهی جز پذیرش ندارند.

نامه ۶۹ ص ۴۵۹ و من کتاب له (علیه السلام) إلى الحارث الهمداني

و تَمَسَّكَ بِحَبْلِ الْقُرْآنِ وَ اسْتَنْصَحَهُ وَ أَجَلَ خَلَالَهُ وَ حَرَّمَ حَرَامَهُ وَ صَدَّقَ بِمَا سَلَفَ مِنَ الْحَقِّ وَ اعْتَبَرَ بِمَا مَضَى مِنَ الدُّنْيَا لِمَا بَقِيَ مِنْهَا فَإِنَّ بَعْضَهَا يُشْبِهُ بَعْضًا وَ آخِرُهَا لَأَحَقُّ بِأَوَّلِهَا وَ كُلُّهَا خَائِلٌ مُفَارِقٌ وَ عَظِيمُ اسْمِ اللَّهِ أَنْ تَذْكُرَهُ إِلَّا عَلَى حَقٍّ وَ أَكْثَرُ ذِكْرِ الْمَوْتِ وَ مَا بَعْدَ الْمَوْتِ وَ لَا تَتَمَنَّ الْمَوْتَ إِلَّا بِشَرِّهِ وَ يُبْقِ وَ اخْذَرْ كُلَّ عَمَلٍ يَرْضَاهُ صَاحِبُهُ لِنَفْسِهِ وَ يَكْرَهُ لِعَامَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَ اخْذَرْ كُلَّ عَمَلٍ يُعْمَلُ بِهِ فِي السِّرِّ وَ يُسْتَعْنَى مِنْهُ فِي الْعَلَانِيَةِ وَ اخْذَرْ كُلَّ عَمَلٍ إِذَا سُئِلَ عَنْهُ صَاحِبُهُ أَتَكَرَّهُ أَوْ اعْتَذَرَ مِنْهُ وَ لَا تَجْعَلْ جِوَارِحَكَ غَرَضًا لِنَالِ الْقَوْلِ وَ لَا تَحْدِثِ النَّاسَ بِكُلِّ مَا سَمِعْتَ بِهِ فَكَفَى بِذَلِكَ كَذِبًا وَ لَا تَرُدَّ عَلَى النَّاسِ كُلِّ مَا خَدَعْتُكَ بِهِ فَكَفَى بِذَلِكَ جَهْلًا وَ اكْطِمْ الْغَيْظَ وَ تَجَاوَزْ عِنْدَ الْمُقَدَّرَةِ وَ اخْلَمْ عِنْدَ الْغَضَبِ وَ اصْنَعْ تَعَالَى تَكُنْ لَكَ الْعَاقِبَةُ وَ اسْتَصْلِحْ كُلَّ نِعْمَةٍ آتَتْكَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَ لَا تُضَيِّعَنَّ نِعْمَةً مِنْ نِعَمِ اللَّهِ عَلَيْكَ وَ لِيَرَّ غَلَّتْ أَثَرُ مَا آتَمَّ اللَّهُ بِهِ عَلَيْكَ (نامه به حارث همدانی)

اخلاق کارگزاران حکومتی

به ریسمان قرآن چنگ زن، و از آن نصیحت پذیر، حلال را حلال، و حرامش را حرام بشمار، و حق را که در زندگی گذشتگان بود تصدیق کن، و از حوادث گذشته تاریخ، برای آینده عبرت گیر، که حوادث روزگار با یکدیگر همانند بوده، و پایان دنیا به آغوش می‌پیوندد، و همه آن رفتنی است. نام خدا را بزرگ دار، و جز به حق سخنی بر زبان نیاور، سرگ و جهان پس از مرگ را فراوان به یاد آور، هرگز آرزوی مرگ مکن جز آن که بدانی از نجات یافتگی، از کاری که تو را خشنود، و عموم مسلمانان را ناخوشایند است بهره‌یز، از هر کار پنهانی که در آشکار شدنش شرم داری پرهیز کن، از هر کاری که از کننده آن پرسش کنند، نپذیرد یا عذر خواهی کند، دوری کن، آبروی خود را آماج تیر گفتار دیگران قرار نده، و هر چه شنیدی باز گو مکن، که نشانه دروغ‌گویی است، و هر خبری را دروغ مپندار، که نشانه نادانی است. خشم را فرو نشان، و به هنگام قدرت ببخش، و به هنگام خشم فروتن باش، و در حکومت مدارا کن تا آینده خوبی داشته باشی، نعمت‌هایی که خدا به تو بخشیده نیکو دار، و نعمت‌هایی که در اختیار داری تباه مکن، و چنان باش که خدا آثار نعمت‌های خود را در تو آشکارا بنگرد.